

Osmannertiden: En ny græsk guldalder?

AF TRINE STAUNING WILLERT

Introduktion

I de senere år er der opstået en tendens i græsk kulturliv, hvor de mange århundreder med osmannisk (tyrkisk) herredømme (ca. 1400–1922) iscenesættes som en mere harmonisk tid i modsætning til den hidtidige dominerende fortælling om *tyrkertiden* som de ”mørke århundreder”, hvor grækerne var ”slaver i et orientalsk muslimsk” imperium.

Det er ikke kun i Grækenland, at der har været en stigende interesse for den osmanniske arv. Og så i Tyrkiet har osmannisk kultur fået en renaissance siden systemskiftet i 2002 med det muslim-

ske parti AKP’s magtovertagelse. Grækenlands og Tyrkiets historier har på godt og ondt været tæt sammenvævede. Derfor ser man også et parløb mellem de to lande i de senere års ”genopdagelse” af den fælles imperiale fortid, hvor kulturelle, sproglige og religiøse grupper levede side om side i modsætning til nationalstaternes tid, hvor kulturel, religiøs og sproglig renhed og homogenitet blev idealet. Men hvor ”genopdagelsen” i Tyrkiet også handler om en udenrigspolitisk strategi, ofte kaldet neo-osmannisme, der går ud på at ”genopbygge” landets position som regional stormagt. I Det osmanniske Rige, er der i Grækenland tale

▲ *Bey Hamam i Thessaloniki. De fleste af byens osmanniske monumenter er ødelagt, men denne hamam fungerede helt op til 1968 under det græske navn ’Paradis-badene’. Det er osmannisk kulturarv som denne borgmesteren ønsker at profilere byen på for bl.a. at tiltrække tyrkiske turister.*

om en begyndende mentalitetsændring fra at se sig selv som ofre for ”de onde tyrkere” til at se imperiets kulturelle mangfoldighed som en positiv arv. Denne artikel giver eksempler på, hvordan fascinationen af det osmanniske bliver dyrket i nutidens Grækenland, og hvordan den nye fremstilling af denne historiske periode bruges i forskellige sammenhænge, politisk, økonomisk og kulturelt. Men først en kort introduktion til hvordan fortiden traditionelt har været fremstillet i Grækenland siden landets egentlige grundlæggelse som selvstændig nationalstat i 1832.

De traditionelle græske guldaldr

Under opbygningen af den græske nationalstat i 1800-tallet udvikledes en tredelt fortælling om den græske nations oprindelse bygget op om tre væsentlige perioder, eller ”guldaldr”. Det drejer sig om 1) de antikke græske civilisationer, 2) det øst-romerske kristne byzantinske rige og endelig 3) nationens genfødsel med den græske revolutions omstyrtelse af det osmanniske styre og den angivelige sammensmeltning af det antikke og det kristne i en moderne national guldaldr.

Den historiske tredeling afspejles også i skole-systemets opbygning med tre års historieundervisning i henholdsvis grundskolen, mellemskolen og gymnasiet. De ovenfor nævnte tre perioder gennemgås i kronologisk rækkefølge hvilket betyder at de ca. 400 år mellem det byzantinske riges fald i 1400-tallet og den græske frihedskrig fra 1821 helt og aldeles forbigås.

I det omfang denne periode, som kaldes *Tyrkokratiet* eller det *tyrskiske åg*, fremstilles, er det som en modsætning til guldaldrene, som en mørk og trang tid uden udvikling og uden store bedrifter.

Osmannisk nostalgi og den nye guldaldr

Siden årtusindskiftet har der i Grækenland været et nyt kulturelt fænomen, der kommer til udtryk som en nostalgisk dyrkelse af grækernes liv i det osmanniske imperium. Længsel eller nostalgi i forbindelse med tiden før nationalstaten har hidtil ikke været knyttet til det osmanniske som sådan, men til de territorier i Lilleasien i det nuværende Tyrkiet, der var delvist beboet af græsk-ortodokse osmanniske borgere, og som tidligere var en del af

det byzantinske rige. Nostalgien mod den osmanniske periode har således været forbundet med nostalgien mod de mistede territorier i Øst, som knyttes sammen med en nostalgi mod den byzantinske guldaldr. Denne nostalgi indebærer også et ønske om generhvervelse af det tabte og har derfor været drivkraft for politiske og ideologiske ekspansive projekter, der bl.a. førte til den græsk-tyrsk krig 1919–22, som endte med fordrivelsen af 1,2 mio grækere fra det nuværende Tyrkiet.

Den osmanniske periode er hidtil blevet fremstillet som den græske nations kulturelle traume, den dunkle årsag til at Grækenland i moderne tid ikke er helt så prægtig som antikkens Athen eller Byzans. En sådan fortælling har været en effektiv måde at opretholde fjendebilleder og at henlede opmærksomheden på en uopnåelig og eventyrlig fortid, frem for at udvikle pragmatiske relationer med naboer og engagement i en problematisk nutid. Dette kan ses som en fordrejning af den historiske virkelighed og er måske et langt alvorligere kulturelt traume. Det, som skulle give national stolthed og styrke, bliver overskygget af berøringsangsten med den ikke så fjerne fortid. Og det er dette kulturelle traume, som en række kulturelle tendenser tyder på er ved at blive bearbejdet i den nye nostalgi efter det osmanniske. Her dyrkes ikke national storhed eller genrejsning, men snarere en længsel efter en harmonisk og fredelig fortid præget af religiøs og kulturel sameksistens. Når der lægges vægt på de positive træk ved det osmanniske, kan perioden indskrives i den græske nationale fortælling. Man kan sige, at længslen efter det osmanniske repræsenterer en længsel efter at fylde de historiske huller ud, at få nuanceret den nationale fortælling i sin helhed.

Sådan en genfortælling og ny brug af den osmanniske arv kan illustreres med to eksempler indenfor henholdsvis lokalpolitik og litteratur.

Thessalonikis nye multikulturelle image

Det første eksempel er den forvandling Grækenlands næststørste by, Thessaloniki i Nordgrækenland, har gennemgået fra et image som ultra-konservativ nationalistisk til at blive fremstillet som et mekka for multi-kulturalisme med fokus på den osmanniske arv. Den kendte historiker Mark Mazower udgav i 2004 bogen *Salonica – City of*

Ghosts: Muslims, Christians, Jews 1430–1950, som satte den mangfoldige kulturelle arv på dagsordenen. Men det er først de sidste 4–5 år, at byens osmanniske og jødiske arv for alvor er blevet gjort til byens officielle varemærke. Og det er byens 73-årige borgmester, Giannis Boutaris' fortjeneste. Han er en progressiv og utraditionel politiker, der er uafhængig af de etablerede partier, går med øring og har en synlig tatovering. Han er også en succesfuld forretningsmand, som står bag vin-imperiet Boutaris. Kombinationen af forretnings erfaring og alternativ kulturel stil har han brugt til at profilere Thessaloniki som en kulturel hovedstad med mange festivaler og messer og, vigtigst af alt, har han arbejdet på at tiltrække turister med historiske bånd til byen, hvilket er lykkedes utrolig godt. Det er især jødiske og tyrkiske turister, og borgmesteren har derfor presset på for at få åbnet nye direkte flyruter til Thessaloniki fra Israel og Tyrkiet. I 2013 anslog man at 80.000 tyrkere besøgte byen, og det er da noget af en forretnings succes. Udover tyrkeres interesse i byen som Tyrkiets grundlægger Mustafa Kemals fødested, er den også blevet en populær bryllupsdestination.

Det er ikke alle der billiger borgmesterens branding af byen med fokus på religiøse minoriteter. Derfor afbildes han ofte på internettet med muslimske symboler. Men efter sit genvalg i 2014 fortsætter han med at profilere byens multikulturelle fortid som en ressource. I juni 2015 i år støttede han op om konferencen: *Thessaloniki – at genfinde det multikulturelle: Middelhavet, grænse og bro, i krisetid*. Her diskuterede forfattere og intellektuelle fra Grækenland, Tunesien, Frankrig, Tyskland og Sverige løsninger på de nye flygtninge-udfordringer, som på ingen måde er fremmede for en by som Thessaloniki, der i løbet af 14-, 15- og 1600-tallet modtog jødiske flygtninge i titusindvis og i starten af 1900-tallet flygtninge fra Lilleasien i hundredetusindvis.

Religiøs sameksistens i litteraturen

Udover Thessaloniki har der også i andre byer været en ny interesse for den multikulturelle osmanniske fortid. Et eksempel er provinsbyen Arta i det Nordvestlige Grækenland. Arta er

Borgmester Jannis Boutaris i fotokollage med tyrkisk fez foran jødisk-muslimsk Dönme-moské. Her fra Gyldent Daggry's hjemmeside.

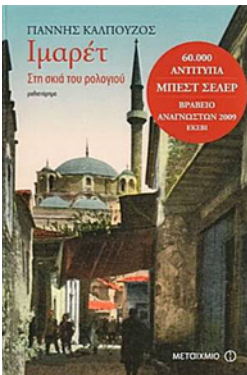

Borgmester Jannis Boutaris i fotokollage som Ayatollah foran byens vartegn Det hvide Tårn med tilføjet minaret. Her fra hjemmesiden Greek National Pride.

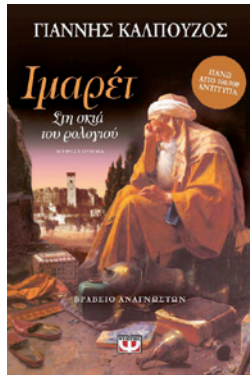
I 1430 indtog sultan Murad II Thessaloniki, som blev en betydningsfuld osmannisk havneby indtil den i 1912 blev indtaget af de kongelige græske styrker under den 1. Balkankrig. Byens befolkningssammensætning har været skiftende gennem århundrederne, men det er karakteristisk, at den siden 1400-tallet har været hjemby for både muslimer, jøder og græsk- såvel som slavisktalende kristne. I mange århundreder udgjorde efterkommere af spanske jøder den største befolkningsgruppe og byen kaldtes "Lille Jerusalem". De muslimske og slavisktalende befolkningsgrupper forsvandt gradvist efter byens græske overtagelse. I 1943 sendte den tyske besættelsesmagt byens 43.000 jøder til udryddelse i Auschwitz og Bergen-Belsen og kun et fåtal vendte tilbage.

Tyrkiske turister ved resterne af imareten i Arta. De er efterkommere af byens muslimske indbyggere og har muligvis læst Jannis Kalpouzos' bog, som udkom på tyrkisk i 2015. Det græske flag signalerer at imareten er græsk ejendom, som ingen tyrkere skal gøre krav på.

Jannis Kalpouzos: *Imaret. I klokketårnets skygge*, 2008. Forsiden er et postkort fra begyndelsen af 1900-tallet. Det skaber en nostalgisk stemning, men det er ikke imareten i Arta, der er afbildet. Foto: Forlaget Metaichmio.

Jannis Kalpouzos: *Imaret. I klokketårnets skygge*. 2. udgave, 2015. Orientalismen er slænde på denne forside. I baggrunden er det Artas osmanniske klokketårn (bygget 1650), som er i fuktion den dag i dag. Foto: Forlaget Psychogios.

kendt for sin berømte bro bygget i den osmanniske periode. Broen er forevigt i den græske folkesangstradition og er derfor et symbol på græsk national identitet. Men siden 2008 har byen fået et nyt vartegn, nemlig en imaret, en muslimsk velgørenhedsinstitution, også fra den osmanniske periode.

Det er forfatteren Yannis Kalpouzos, som med sin bestsellerroman *Imaret. I klokketårnets skygge* har gjort byen kendt for denne muslimske institution, der står for tolerance og velgørenhed over for alle i nød uanset religion, klasse eller sprog. Romanens handling er bygget op om en muslimsk og en kristen dreng, der vokser op som brødre i byen, hvor muslimer, kristne og jøder har levet sammen i århundreder. Drengene deles om den muslimske drengs bedstefar og uddannes i hans livsfilosofi, som indeholdes i sætningen ”Der er plads til alle i Guds Imaret”. Bedstefaren er muslim, men han repræsenterer det osmanniske samfunds muligheder for kulturel blanding, idet han både har en klassisk græsk og en osmannisk uddannelse. Han er urmester med ansvar for byens klokketårn med dets mekaniske venetianske urværk; han er på samme tid religiøs og oplysningsfilosof, og så er han tidligere sømand. Han dør mæt af dage og begravet i sin (græske) hjemby, mens hans familie, inklusiv romanens muslimske hovedperson, må rejse i eksil (til Istanbul) fordi Arta i 1882 overdrages til det græske kongerige som følge af Berlintraktaten (1878).

Denne roman repræsenterer en nostalgisk dyrkelse af en tidlig moderne fortid, der fremstilles som mere tryk og harmonisk end læserens senmoderne nutid med stigende racisme. Romanens fokus på de to drenges venskab bliver også en nostalgisk dyrkelse af barndommens uskyldige land. Endelig får det nostalgiske en ny betydning, i og med at romanens muslimske hovedpersoner mister deres fædreland i takt med, at de steder, hvor de og deres forfædre har boet, bliver en del af den græske stat, og de bliver tvunget i eksil. Den græske læser opfordres til at reflektere over, at det ikke kun er de kristne grækere, der er blevet fordrevet fra deres hjemlande i Tyrkiet, men også muslimske tyrkere, der er blevet tvunget til at forlade Grækenland.

Romanen fra 2008 er netop genudgivet og den er også udkommet i en ungdomsudgave samt i tyrkisk, polsk og italiensk oversættelse. Endvidere har der været planer om en storstilet tyrkisk-græsk TV-serie produktion. Så gennem populærkulturen er der ved at blive skabt en stærk nostalgisk fortælling om græsk-osmannisk venskab og kulturel sameksistens symboliseret ved den muslimske institution imaret. Ligesom mange tyrkiske turister tager til Thessaloniki for at opsøge deres forfædres hjemby, har den tyrkiske oversættelse af Imaret allerede bragt de første tyrkiske nostalgi-turister til Arta.

Konklusion

Der er naturligvis ikke tale om nogen entydig udvikling fra tyrkerhad til osmannerdyrkelse i Grækenland. Dels kan den nye interesse for osmanner-tiden have meget forskellig baggrund og formål, dels afføder nye fortolkninger voldsomme reaktioner fra konservative kræfter, der ikke kan se formålet med en nytænkning, som gør op med såvel selvbillede, som fjendebillede.

Som jeg ser det, repræsenterer den nye interesse i Grækenland for den osmanniske periode forsøg på at skabe en mere samlet national fortælling, der skaber bro mellem modsætningsfyldte symboler og traditioner i græsk kultur og selvforståelse. Med dette mener jeg, at der i de nye fortællinger om græsk kultur i den osmanniske periode foregår et møde mellem en progressiv, europæisk orienteret tradition og græsk kulturs indlejring i en østlig kulturel tradition, ikke kun den ortodokse, men også den muslimske og multi-religiøse osmanniske tradition. Indadtil i Grækenland foregår der en bearbejdning af traditionel historieopfattelse og national identitet. Udadtil kan dyrkelsen af den osmanniske fortid ses som et ønske om at give Grækenland et nyt image, der ikke forbinder landet så meget med den antikke arv (som ethvert land vil have svært ved at leve op til), men i stedet er baseret på pluralisme og tolerance fra en rig kulturel arv. Altså et forsøg på at fremhæve fortræffelighederne ved det osmanniske, som en periode hvor græsk sprog og kultur blomstrede i samspil med andre sprog og kulturer. Og derfor skal ses som, om ikke en ny guldalder, så i hvert fald en tid man bør læn-

Imaret i Kavala bygget af Mohammad Ali af Egypten i 1817. I dag omdannet til luksushotel.

En imaret er en muslimsk velgørhedsinstitution, som blev doneret af velhavende muslimer, ofte i tilknytning til en moské. Udover at fungere som suppekøkken kunne en imaret indeholde herberg, fattighus og skole. Ifølge muslimsk princip om velgørighed skulle alle værdigt trængende uanset baggrund have adgang til imaret's ydelser. De ældste kendte imareter er fra 1300-tallet. I løbet af 1800-tallet vandt imareter stor udbredelse i det osmanniske område som følge af et stigende behov for nødhjælp til de mange som blev berørt af fordrivelse forårsaget af tidens mange krige.

ges efter eller have som samfundsmæssigt forbi-lede og ikke mindst gøre brug af i kommercielt øjemed. Man kan endvidere spørge sig selv, om den store tolerance og hjælpsomhed grækerne har udvist overfor de mange (muslimske) flygtninge og migranter, der kommer til landet, delvist hænger sammen med grækernes (nye) selvforståelse som efterkommere af et før-nationalt mangfoldigt samfund, hvor religiøs og kulturel sameksistens var en nødvendighed.

Litteratur

- MARK MAZOWER, *Salonica: City of Ghosts, 1430–1950*. HarperCollins 2004.
- UMUT ÖZKIRIMLI & SPYROS SOFOS, *Tormented by History: Nationalism in Greece and Turkey*. Hurst 2008.
- MOLLY GREENE, *The Edinburgh History of the Greeks, 1453 to 1768: The Ottoman Empire*. University of Edinburgh PRESS 2015.